

УДК 316. 422 (477)

ЦЕЛЯКОВА О.М.асистент кафедри філософії і політології
Запорізької державної інженерної академії
(Запоріжжя, Україна) E-mail: Aljonka2008@km.ru**СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ**

В статті розкриваються основні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, в зв'язку з інформатизацією і глобалізацією суспільства. Аналізується зміна ціннісних орієнтацій соціуму в зв'язку з соціально-культурною трансформацією. Однією з характерних рис інформаційного суспільства є досить швидкий науковий і технічний прогрес, проте, з іншого боку, можна помітити дегуманізацію суспільних відносин, відчуження, зміну ціннісних настанов, споживацьке ставлення один до одного, до суспільства в цілому, до природи і до світу, що може свідчити про духовно-моральний регрес суспільства. Особистість повинна усвідомлювати, що існування в сучасному світі можливе лише в межах традиційних загальнолюдських цінностей, у першу чергу любові, добра, істини, краси, поваги до інших.

Ключові слова: трансформація, трансформаційні процеси, інформаційне суспільство, цінності, ціннісні орієнтації, глобалізація, духовність суспільства

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність теми дослідження обумовлена трансформаційними змінами, які відбуваються в Україні у зв'язку з переходом до інформаційного суспільства. В процесі соціальних та культурних змін, що відбувається в українському суспільстві, актуальними є процеси з формування світоглядних орієнтирів, ціннісних орієнтацій, які пов'язані з економічними та політичними подіями в країні. Процес трансформації обумовлений певними фактами, що характеризується, як процес змін в соціумі, що викликає певні закономірні зміни. Детальний аналіз цих закономірностей допоможе сформувати в українському суспільстві сталий світогляд, який був би ментально характерним для українців – відчувати серцем (філософія кордоцентризму).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема трансформації суспільства і зміни ціннісних орієнтацій є актуальною завжди, це пов'язано з постійними змінами, що відбуваються в суспільстві під дією історичних, політичних, економічних, культурних, соціальних, релігійних змін. В.Андрущенко, Л.Губерський наголошують, що суспільство приречено жити в системі змін, це обумовлено такими процесами, як глобалізація та інформаційна революція, таким чином, трансформаційний період – це єдина реальність, яка очікує нас в найближчі роки і десятиріччя. Таким чином, перед нами постає мета, знайти сили для визначення загальної парадигми змін, нової філософії підготовки людини до життя в трансформаційному суспільстві [1, С.14]. Проблеми сталого розвитку та трансформації українського суспільства

досліджувала О.Кіндратець, глобалізаційні процеси і трансформацію сучасного інформаційного суспільства – В.Воронкова, детермінанти оптимізації історичного процесу розвитку суспільства – В.Воловик, проблему національних цінностей – В.Жадько, проблему трансформаційних суспільств – С.Катаєв, ціннісні орієнтири української молоді в умовах сучасних соціокультурних викликів - О.Чмир, сучасні дослідження українського суспільства - С.Кононенко. Проблема цінностей в інформаційному суспільстві, набуває особливого значення. Соціокультурний аспект зміни ціннісних орієнтацій пропонується розглядати і як «спосіб перетворення цінностей соціуму в цінності особи» (М.Каган), і як регулятивну реакцію на нові умови диктовані економічними, соціально-політичними і інформаційно-комунікативними реаліями нової суспільної ситуації, що змінилися. В. Скалацький, стверджує, що трансформаційні процеси, які відбуваються під час переходу до інформаційного суспільства, призводять до змін в системі ціннісних орієнтацій, як основи пізнання соціальної дійсності. [2]. Для сучасної епохи притаманним є відчуження людини від духовних цінностей що пов'язано з різким зростанням інформації, поширенням масової свідомості, саме тому можна зробити висновок, що існує реальна загроза для підростаючого покоління щодо формування духовно-світоглядних уявлень про світ. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю соціальної рефлексії щодо проблеми трансформації суспільства в цілому і ціннісних орієнтацій ,зокрема, що пов'язано з історичними змінами, які відбуваються в суспільстві.

Мета статті. Проаналізувати трансформаційні соціокультурні процеси українського соціуму, які пов'язані з переходом до інформаційного суспільства, зміною ціннісних орієнтацій, причини розбіжностей цінностей серед різних поколінь. Дати аналіз основних проблем духовності українського суспільства в умовах інформатизації і трансформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні в XXI ст. відбуваються зміни в суспільному житті, становлення інформаційного суспільства, ринкової економіки, утвердження незалежності держави, розподіл влади, а також глобалізаційні процеси, що є притаманними для всього світу. Соціальні процеси в нашій країні характеризуються кризою ціннісних орієнтацій і настанов, що спричинює невизначеність, нестабільність як суспільства в цілому, так і кожної особистості зокрема, тому даний етап можна охарактеризувати як перехідний етап зміни соціокультурних формацій. Ці процеси посилюються, ще й зростанням інформаційного потоку, розширенням інтелектуальних кордонів, що є характерними для всього світу. Глобалізація всіх сфер життя спричинює поглинання ціннісно-сміслового змісту духовності, що призводить до неминучих змін як в аксіологічній сфері, так і в духовній. Під час соціокультурних змін в Україні, актуальною залишається проблема змін світоглядних орієнтирів та їх формування у підростаючого покоління. В першу чергу це пов'язано з економічними і політичними подіями в країні.

Розглянемо детальніше поняття "трансформація". Це стан переходу від того чого вже не існує, до того що може з'явитись за певних умов чи повинно обов'язково існувати. Це здобуття суспільством нових рис, які є актуальними для певного історичного етапу. Це момент руйнування старих засад, накопичення і становлення якісно нового стану предмета. Зміна в усіх сферах буття людини частково супроводжується негативними наслідками та явищами. Трансформація – це особливий стан суспільства, коли воно перебуває в процесі модифікацій, зі структурою, що постійно змінюється. Перехід немає чітко визначених часових рамок, тобто він немає ні чіткого початку, ні чіткого кінця. Даний етап не можна характеризувати ні лише позитивно, ні лише негативно він є дуальним. Він характеризується перетворенням соціуму, зміни, які відбуваються, можуть бути як прогресивними, так і носити регресивний характер. Зміни в культурі знаходять своє відображення в нашому менталітеті в різних досить специфічних формах [3]. Інформатизація суспільства призводить до відмови від цінностей, що формувались протягом поколінь, зміни моральних норм поведінки, характеризується наслідуванням іноземних форм культури. Саме такі досить негативні наслідки сприяють виробленню нових поглядів і підходів до вибору самостійного шляху розвитку. Так, зараз майже у всіх регіонах України відбувається поєднання європейської і української культури, що в майбутньому дає надію на національне відродження і поширення української культури. Процеси, що відбуваються зараз в різних регіонах і соціальних групах є досить закономірними і прогнозованими, проте нерівномірними. Соціальна трансформація, що відбувається зараз в Україні, пов'язана з революцією Гідності, з реформаторською діяльністю політичних діячів, активістів Майдану, активністю соціальних спільнот, волонтерських рухів і рухів добровольчих загонів. Для суспільства це досить складний період, який характеризується руйнацією соціальних традицій, моральних норм, змін в світогляді, що існували до цього періоду. Як будуть протікати трансформаційні процеси не відомо, це може бути як прогрес, так і регрес. Зараз відбувається соціальна невизначеність, різноманітність розвитку суспільства, відсутність соціального досвіду, і як наслідок вибір соціальних сценаріїв розвитку через метод спроб і помилок, зростання ролі суб'єктивного фактору (політичної еліти) в розвитку, носієм певної культури і певного світогляду. Світогляд людини визначає цілі, суспільства. Все це характеризує нашу країну як трансформаційну.

Основою трансформаційного суспільства є людина, так як саме вона є носієм ідеалів, сенсу життя, способів соціальної активності, можливістю і засобом його реалізації. Трансформація суспільства за своєю суттю є непередбачуваною, так як практика свідчить, що отриманий результат досить відрізняється від самого ідеалу. Ідеал майбутнього соціуму, який зазнав змін, містить певні суперечності в процесі реформування, що визначається через мету і добір засобів для її досягнення. Проте, слід пам'ятати, що в соціальному ідеалі завжди присутні схожі характеристики.

Поняття «трансформація суспільства» деякі автори пов'язують з «модернізацією суспільства», інколи взаємозамінюючи їх, проте термін «модернізація» скоріш пов'язаний з інформатизацією, з переходом від традиційних соціальних, економічних і духовних структур суспільства до оновлених чи створених вперше засад та вимог, що існують в світі цілому. Трансформація соціуму країни це в першу чергу якісні зміни. Штомпка П. виділяє наступні ознаки соціальної трансформації: кардинальна зміна принципів соціального устрою соціуму; знищення соціальних інститутів, які існували раніше; поява нових соціальних ніш (майже в усіх сферах суспільного життя), контроль за якими з боку держави відсутній; поява правового нігілізму, зміна моральних норм, перегляд ідеологічних традицій, правовий нігілізм, невизнання ідеології чи державної релігії, що за певних умов могла б об'єднувати маси; неприйняття попереднього соціального досвіду з перетворення суспільства; криза всіх сфер функціонування суспільства; соціальну неефективність перетворювальної енергії соціальних об'єктів, ірраціональність соціальних процесів; поява ідей націоналізму, сепаратизму, сектантства; свобода розуміється як основа побудови нового суспільства [4]. Всі ці ознаки є притаманними нашому українському суспільству, що свідчить про певні зміни в світоглядних орієнтаціях та інтересах українців. Можна помітити, що на початковому етапі трансформації спостерігались певні деструктивні процеси руйнації життєвого устрою суспільства, що призвело до змін в аксіологічній сфері, проте зараз можна помітити і позитивні зміни, люди об'єднуються, допомагаючи один одному в подоланні кризи.

Трансформація України, як країни пострадянського простору, зустрічається з рядом проблем, це пов'язано в першу чергу з ідеологією, що формувалась майже століття. Україна вже обрала певний орієнтир (ідеал), до якого вона прагне – європейські цінності, проте багато українців не готові до змін. Серед причин можна виділити наступні: різне світорозуміння, світогляд, втілення демократичних засад заходу, що викликає у частині населення негативні спогади, асоціації чи ностальгію «за іншими часами», проте основною причиною є те, що людина тільки через покращення власного життя, підвищення рівня споживання готова сприймати зміни, змінювати власні світоглядні орієнтири, на жаль, зараз рівень життя багатьох людей знаходиться за межею бідності, а реформаторська діяльність уряду не призводить до позитивних змін в економічному і соціальному житті країни, і все це спричинює відторгнення всього нового. Населення країни готове до змін лише в техноекономічному відношенні, в той же час будь-яке запозичення світоглядних орієнтирів буде зустрічати значний опір, не сприймання європейських культурних цінностей і посилення власних традицій.

Перехід українського соціуму від індустріального до інформаційного, обумовлено прискореним розвитком новітніх технологій, швидким темпом зростанням і розповсюдженням інформаційних потоків. Інформація в наш

час перетворилась в глобальний невичерпаний ресурс людства. Інформація – це знання, дані про щось, це зміст повідомлення. У структурі споживання соціально активного населення інформація займає провідне місце на рівні традиційних споживчих товарів. Під час формування інформаційного суспільства відбувається комп'ютеризація та інформатизація всіх сфер суспільного виробництва, відбувається поява світової мережи комунікаційних зв'язків. В основу інформаційного суспільства покладені знання та інформація, саме вони в майбутньому виступатимуть головними цінностями суспільства і на них слід орієнтуватись при трансформації соціуму. Е.Гідденс дає таке визначення поняття: «інформаційне суспільство – це принципово новий рівень в історії цивілізації, його основою виступають теоретичні знання, інформація та інформаційні технології» [5].

У ХХІст. людство остаточно увійшло в інформаційну епоху, яка характеризується розвитком телекомунікацій, ЗМІ, зростанням ролі і об'ємів інформації, формуванням інфосфери та інформаційної єдності людства у світі, можливістю вільного доступу кожної людини до будь-яких знань, глобалізацією всіх суспільних процесів, а також доступом до джерел духовності, можливістю самовдосконалення. Знання в інформаційному суспільстві поступово змінюють роль і місце праці, як в економічних сферах, так і в культурних, соціальних. Людство перебуває в стані накопичення, збереження і передачі інформації, що включає знання і досвід, і чим швидше це відбувається тим успішнішим стає людина, соціум чи країна в цілому. Проте інформатизація суспільства має ряд негативних наслідків, таких як зміна традиційного укладу життя, умов праці, уявлень про культуру, світогляд, про образ життя, про систему цінностей. Як зазначає Т.В. Сулятинська, з формуванням інформаційного суспільства пов'язані два процеси. Перший пов'язаний зі зміною традиційних форм життя суспільства, з багатоманітністю і змішаністю культур, появою нових форм існування культури в буденності. Другий характеризується яким вираженням етнічної і національної самобутності і неповторності перед загрозою глобальної уніфікації, що можливо пояснити «вмиканням» захисних механізмів культури [6].

На думку В.Л.Іноземцева, в сучасному суспільстві велику роль буде відігравати інтелект, як компонент духовного багатства людини, який не можна придбати за жодні матеріальні блага. Саме інтелектуальні здібності будуть виступати обмежуючим чинником у здобутті та обробці інформації, яка є доступною всьому людству [7,134]. Отже, можна простежити певну закономірність, інформація зараз є доступною багатьом особам, проте тільки невелика кількість (меншість) може її засвоювати та аналізувати (наприклад, конфлікт України з Росією, і ситуація, що виникла на Сході країни), це пояснюється особливостями кожної особистості, її певними здібностями, а також можливостями впливу на людину і маніпулюванням її свідомістю, саме тому можна казати про рідкісність певної інформації. Також, можна спостерігати інформаційну нерівність, отримуючи різні можливості в доступі

до інформації - одні суб'єкти отримують переваги над іншими, що призводить до соціальних, економічних, політичних протиріч, що посилює нестабільність і конфліктність в суспільстві. Інформаційні технології руйнують приватне життя людини, з'являється проблема відбору дійсно корисної і якісної інформації, адаптації людства до інформаційного потоку, укріплюють роль ЗМІ, які мають більше можливостей маніпулювати суспільством. Отже, можна зробити висновок, чим більше особистість задіяна в інформаційний потік, тим більше відбувається маніпулювання і проявляється залежність людини від інформаційних технологій[8].

Під час становлення інформаційного суспільства зростає роль освіти, обсяг інформації і знань, цінність інформації у процесах управління та виробництва, підвищується значення наукових теоретичних розробок, виникає інформаційне середовище, тобто сукупність суб'єктів інформаційної взаємодії, інформації, яка призначена для використання суб'єктами інформаційного середовища, інформаційної інфраструктури, яка забезпечує можливість здійснювати обмін інформацією між суб'єктами, суспільних відносин, що виникають у зв'язку з отриманням, зберіганням, передачею і розповсюдженням інформації [9,49]. Інформаційне суспільство виробляє інформацію, як продукт виробництва. Це дозволяє швидше і якісніше розвивати освіту поширюючи знання, що сприяє розвитку особистості. Віртуальна реальність розширює межі творчості особистості. Інформаційне суспільство забезпечує інформаційний енергообмін, створює сприятливі умови для комунікації, взаємодії особистості з її оточенням, акумулює новітні можливості з освоєння дійсності, проте одночасно створює певний дисбаланс між духовною і практичною сторонами. А тому те, що вважається перевагами інформаційного суспільства має певний негативний вплив на духовну культуру особистості. Для сучасного соціуму є притаманними дегуманізація населення, що пов'язана зі зміною економічних, соціальних і політичних відносин. Зараз все частіше може відбуватись маніпулювання свідомістю саме через існування інформаційного потоку, який несе не завжди достовірну інформацію. Новим явищем у світі стає інформаційна війна, яка без зброї знищує людей, корпорації та країни. ЗМІ (преса, телебачення, радіо, Інтернет) вже давно вважається четвертою владою в суспільстві. Людина в інформаційному суспільстві зустрічається з руйнацією свого природного ритму, страждає від втрати порозуміння, неможливості «живого» спілкування, прагне до пошуку нових ідеалів і цінностей, забуваючи про духовні надбання людства і країни. Перебуваючи в соціокультурному середовищі людина взаємодіє з різними типами духовності, це реалізується через спостереження за діяльністю інших людей і її результатами. В інформаційному суспільстві людина здобуваючи знання і певний досвід самовідтворюється на новому рівні духовного буття, це здійснюється через пошук духовної цілісності, яка досягається за допомогою усвідомлення національно-культурних надбань, цінностей, що формувались соціальними

інститутами та агентами соціалізації та під час глибокої внутрішньої роботи самої особистості.

Перехід до інформаційного суспільства це процес незворотній, зміни в соціумі будуть відбуватись і надалі, проте, як вони вплинуть на особистість буде залежати тільки від неї – від бажання відкривати нове, розширювати власне буття, можливості, здатності пристосуватися (адаптуватися) до нових умов, від усвідомлення власної унікальності, від розуміння, що відповідальність за своє життя несе сама особистість і ніхто не повинен приймати за неї рішень. Саме від реалізації цих засад буде залежати становлення і розвиток, як особистості в цілому, так і її духовних надбань і прагнень суспільства в цілому. Трансформаційні процеси останніх десятиліть пов'язані з серйозними змінами в системі ціннісних орієнтацій. Суспільство трансформаційного періоду ставить людину перед необхідністю повторної соціалізації, коли нові умови соціуму визначають і новий набір ціннісних настанов. Цінності, в свою чергу, регулюють людські вчинки, визначають буття людини в соціокультурному просторі. Здатність людини сприймати цінності, які передає суспільство, є заставою соціальної стабільності і ефективного вирішення конфліктів. Феномен «масової патології ідентичності», зміна ціннісних орієнтацій ведуть до відсутності згоди і розуміння в суспільстві, наростанню деструктивних процесів.

Після 23 років незалежності України була сформована певна система цінностей, в якій переважали матеріальні над духовними, були забуті духовні надбання минулих поколінь. Зараз ми стаємо свідками історичних змін в суспільстві і в ціннісних орієнтаціях, народ повертається до національних надбань пращурів, до української ментальності, до української культури і мови. Люди прагнуть до взаємодопомоги і підтримки, що майже не спостерігалось кілька років тому назад. Криза виступає як етап суспільних перетворень. Коли стара система вичерпує себе, то настає криза розвитку. Замість прагнення до нового, до кращого, люди повертаються до минулого, спрощеного, це є тимчасовим явищем і воно показує, що попередні форми існування потребують оновлення, але в той же час елементи старої системи можуть слугувати опорою для побудови нової. В процесі трансформації суспільства гостро постає проблема ціннісного визначення суспільства, це пояснюється тим, що на певному історичному етапі система цінностей стала не актуальною. Період руйнації економічного, політичного і соціального устрою супроводжується змінами духовних пріоритетів. Не дивлячись на негативні процеси руйнації, які супроводжують трансформаційні процеси, перед особистістю з'являється можливість обрання нових, прогресивних, пріоритетних ціннісних орієнтацій. Суспільство зможе перейти до нового стану лише тоді, коли суспільство прийде до прийняття цінностей, які б задовольняли всі прошарки населення і була б сформована ціннісно-нормативна сфера.

Професор Янгелонського університету П. Штомпка визначає соціальну зміну як травму, яка деструктивно впливає на соціальне тіло. У такому

контексті під травмою мається на увазі певна патологія членів соціуму. Наше суспільство переживає травмуючі події: розпад Радянського Союзу, майдани, революції («Помаранчева» і «Гідності»), конфлікт з Росією, тероризм, сепаратизм і воєнні дії на Сході країни. При цьому існуючі цінності втрачають значення. Травматичний стан - невідповідність, порушення, суперечність - певним чином діє на поведінку людини, визначають вчинки. Вона живе в полі напруженості між колишніми культурними розпорядженнями (цінностями, значеннями, символами, ідеями тощо) і виникаючою культурою, з орієнтиром на адекватність новим умовам соціуму. Безумовно, що травмуючі обставини діють на різних людей по-різному. Ситуація, яка склалась зараз в країні, використовується деструктивними силами. Події, позитивно сприйняті більшістю людей, виявляються, в певний час, і для деяких груп населення причиною травматичних переживань, відомих як «біль переходу», таких як, безробіття, статусна деградація, сирітство, зубожіння, зростання злочинності, алкоголізму, наркоманії [10,10-11].

В Україні, як країні, в якій довгі роки існувала радянська ідеологічна система, закон про декомунізацію загострив проблему цінностей. Цей закон, викликає у багатьох людей обурення, неприйняття нового, зневіру у цінностях, які були раніше. Особливо це спостерігається у поколінні, яке було виховано на радянських цінностях, якому притаманні патерналістські настрої. В той же час молодь, яка схильна до західноєвропейських цінностей цей закон навпаки зустріли досить схвально, з надією на побудову нових цінностей з врахуванням ціннісних орієнтацій країн Західної Європи, але, на жаль, це тільки загострило конфлікт поколінь. Так, виявилися ціннісні розбіжності між поколіннями, коли досвід батьків не актуальний для дітей. Старше покоління було виховано на радянських цінностях, які припускали повну відмову від суб'єктності. Це цінності колективізму (повне розчинення «Я» в колективі, і навіть більше - в радянському суспільстві), аскетизму, рівності, старанності, дисципліни, жертвовності. Опиняючись в новій ситуації старше покоління не в силах передати духовну спадщину молодшому. Старше покоління стикається з проблемою повторної соціалізації, молодшому поколінню доводиться вибудовувати свою стратегію життєдіяльності методом проб і помилок в умовах тотального нігілізму.

Дегуманізація призводить до маргіналізації і люмпенізації суспільства, втрати духовних і етичних орієнтирів значною його частиною, веде до крайнього індивідуалізму, обмеженості, егоїзму тощо. Гуманізм в даний час багато в чому випробовує виклик з боку соціальної політики. Виштовхування маси населення за межу бідності, образливе відношення до народу, протиставлення правлячої «еліти» решті народу, і інші деструктивні процеси в суспільстві підривають його духовні основи, перетворюють гуманізм на ідеологічну вивіску для прикриття антигуманних діянь. Завдяки глобалізаційним процесам, які відбуваються у світі, цінності стають загальнолюдськими і закріплюються серед усіх верств населення. Проте

масова культура, яка набуває все більшого розповсюдження в інформаційному суспільстві, негативно впливає на духовні цінності, руйнуючі самі підвалини загальнолюдських цінностей і замінюючи їх на аморальні або матеріальні. Зараз відбувається переоцінка цінностей. Суспільство все менше спирається на такі етичні якості, як доброта, милосердя, порядність, чесність, відповідальність, ввічливість, все більшого розповсюдження набувають прагматизм в рішенні життєвих задач, нова модель індивідуалізму, яка притаманна суспільству з ринковою економікою, егоїзм, цинізм, раціоналізм. При активному сприянні держави в масовій свідомості міцно стверджується мораль обману, жорстокості, пріоритету матеріальних цінностей над духовними. Сучасне молоде покоління головним чином спрямовано на систему матеріальних цінностей, в якій мінімально значущими є справедливість, духовність, патріотизм, гуманізм, моральність, це пояснюється переходом нашої країни до ринкової економіки, під дією спрямованості держави модернізувати і реформувати всю колишню соціальну структуру, соціальні інститути. Це стимулює розвиток економічного прагматизму, досягнення престижних західних стандартів споживання за всяку ціну. Проте згодом, відбувається все ж таки аксіологічна зміна, людина починає розуміти, що матеріальне ніщо поряд з духовним. Цей процес є хвилеподібним і закономірним в будь-якому суспільстві, навіть у кризовому. В інформаційному суспільстві постає проблема засвоєння духовних цінностей, так як молоде покоління орієнтується більше не на досвід старших, а на актуальні знання. Роль та значення цінностей буде зростати з кожним роком, але обов'язковою умовою залишається взаємозв'язок цінностей в системі духовності, яка дасть змогу виділити сутність кожної особистості в умовах трансформації соціуму.

В інформаційному суспільстві контроль за безпекою духовності (за національною неповторністю) з боку держави закінчується і перекладається на кожну особистість і на суспільство в цілому. На нашу думку, пошук нових світоглядних орієнтацій, повинен будуватися в нашій країні на зразках найкращих національних цінностей з використанням диференційованого підходу до відбору кращих ціннісних світоглядних зразків. Досвід показує, що перші кроки, які зараз здійснюються в цьому напрямку є досить ефективними і вже не викликають такого відчуження, як це спостерігалось кілька років тому. Проте, ми вимушені констатувати, що органи державної влади, проблему духовного розвитку суспільства постійно не помічають, а якщо і починають вирішувати, то це відбувається досить повільно - "за залишковим принципом". Це призвело до того, що в масовій свідомості матеріальні цінності набагато випереджають духовні цінності в ієрархії ціннісних орієнтацій. У суспільстві спостерігається ціннісний розкол, який можна пояснити як ситуацією в країні, що склалась нині, так і тоталітарним минулим, що призвело до втрати історичної пам'яті. На жаль, цей розкол спостерігається не тільки за віковою ознакою (конфлікт «поколінь»), а й за регіональною, що досить важко переживається всією країною. Для подолання

кризи в духовно-ціннісній сфері соціуму необхідною є розробка і впровадження нової науково обґрунтованої, зваженої програми духовно-культурного розвитку, в основу якої повинна бути покладена комплексність, системність і узгодженість всіх органів виконавчої влади щодо реалізації державної політики щодо формування й розвитку духовних цінностей української нації [11]. В процесі різноманітної діяльності і спілкування формується моральний світ людини. В процесі усвідомлення цінностей є досить важливим переживання їх на рівні почуттів, таких як взаємодопомога, вихованість, естетичне задоволення від оточуючої природи, матеріальної і духовної культури. Завдяки цьому в людини буде сформована адекватна психологічна реакція як на вчинки інших людей, так і на свої власні. Наслідком цієї реакції виступають внутрішні переживання і зовнішній їх прояв (співчуття, жалість, сором, байдужість, ненависть тощо), що формується у вигляді певного ставлення до подій чи вчинків.

На систему суспільних цінностей, ціннісних орієнтацій впливають економічні, соціальні, політичні процеси, що відбуваються в країні. В наш час, гроші стають набагато важливішими ніж мораль. Можна констатувати, що зараз існує криза духовності, як в індивідуальній так і в суспільній свідомості., тому можна казати про матеріалізацію ціннісної картини світу, у значної частини населення. На жаль найбільший прояв ідея матеріалізації спостерігається у молоді (майбутнього країни). Це спричинює скептично-нігілістичне ставлення до законів, владних структур, правових норм і норм моралі. Таке ставлення пов'язано, ще з нестійкою системою цінностей і спирається на власний життєвий досвід. Молодь досить часто бачить, що дотримання законів і норм поведінки не дозволяє в нашій країні досягти успіху, кар'єри, побудувати краще майбутнє для себе і своєї родини. На жаль, в Україні стає поширеним таке явище, як аномія (в свій час ввів поняття Еміль Дюркгейм), що дослівно означає беззаконність, безформність. Це явище свідчить про нестабільність і перехідний етап розвитку суспільства. Стан аномії досить важко переживається населенням країни, так як воно відчуває свою незахищеність, йому нікуди звернутися за допомогою для вирішення проблем.

Ми повинні пам'ятати, що молодь завжди піддається зовнішнім впливам, як позитивним так негативним, духовна атмосфера суспільства має істотне значення для формування свідомості та світогляду молоді. Так, сучасна молодь орієнтована на вищу освіту, на цінність освіти і інтелекту, мотивацію щодо комфортних умов життя. Проте знизилось прагнення до суспільного визнання. В центрі цінностей стоять – особистий успіх, добробут, сімейне щастя.

В Україні під дією нестабільності та постійного зниження рівня життя в людей сформувався страх перед майбутнім, соціальна невизначеність, невпевненість в завтрашньому дні, песимізм, почуття самотності і непотрібності для суспільства, це стосується особливо соціально незахищених верств населення (безробітних, пенсіонерів, інвалідів, хворих,

переселенців зі Сходу та АР Крим, біженців тощо), цей страх сковує людину, негативно впливає на неї заважаючи розвитку духовного потенціалу і потреб пов'язаних з вищими цінностями. Ці аспекти заважають значній кількості населення нормально існувати і позбавляє можливості вижити, залишившись морально і духовно повноцінною особою. Поширення «масової» культури», є однією з причин зниження духовного рівня соціуму. Вона негативно впливає на моральну свідомість більшості людей, але особливий вплив здійснює саме на молоде покоління, що призводить до збільшення злочинності, невід'ємною складовою якої виступають насилля, жорстокість, секс.

Таким чином, на формування цінностей найбільше впливає невизначеність масової культури, яка пропагує споживацьку психологію, етичну деградацію, знижує цінність людського життя, стимулює асоціальні і протиправні форми самореалізації, руйнує механізми культурної спадкоємності, що загрожує збереженню неповторності нації, менталітету українця. Проте, якщо в особистості було сформовано уявлення про духовність, вона ніколи не зможе переступити свої моральні цінності заради грошей і коштовностей. Особистості для повноцінного існування необхідними є не тільки задоволення потреб матеріального характеру, а й духовний розвиток. взаємодія з іншими людьми на вищих рівнях, спілкування, духовна культура. Якщо в людині не будуть сформовані вищі цінності, вона стане духовно збіднілою, одноманітною. Проте, на жаль, в нашій країні переважає орієнтування більшості людей тільки на матеріальні цінності, існує культ збагачення і накопичення, що може поставити під загрозу існування нації і української культури, в зв'язку з цим можна казати, що висока моральність і стабільність в нашому суспільстві з'являться не скоро.

Головною задачею, яка постає перед Україною і політиками, які знаходяться при владі навчити майбутнє країни, молодь, вижити в досить жорстоких умовах не забуваючи при цьому моральні цінності і культурні надбання нації, виховати патріота своєї країни, яким можна було б пишатись. Дуже важливим залишається переоцінка життєвих орієнтирів і системи цінностей, особливу увагу приділяючи саме духовним цінностям. Тому що духовні цінності людини належать до найдієвіших чинників її поведінки у найширшому значення цього слова, духовна культура людини найповніше проявляється у її взаєминах з іншими людьми, зокрема у здатності сприймати людину, якою вона є, і не залишатись байдужою до неї. Актуальною залишається також проблема естетичної вихованості молодого покоління, як однієї з основних духовних цінностей.

Як зазначає В.Г. Воронкова, творцем і носієм майбутньої культури повинна стати особистість, яка здатна подолати етнічну і соціальну замкненість, а, отже, здатна "жити у ритмі тисячоліть". У межах гуманістичної концепції прогресу вирішальним його критерієм є розвиток самої людини, світ її універсальності і ступінь подолання всіх форм відчуження, матеріалізація людського Духу, гуманізація природи. Звернення

до загальнолюдських цінностей, перехід до нового, планетарного і навіть космічного мислення, повернення до культури і духовності – це шлях до нового людського суспільства та нового вирішення проблем людини і суспільства [12].

Висновки. Україна прагнучи стати повноцінним учасником європейського і світового цивілізаційного простору, повинна відповідати найновітнішим вимогам і темпам глобальної інформатизації соціального і індивідуального життя. Для соціальної адаптації особистості до глобалізаційно-інформаційних умов необхідно не просто пристосування, а прагнення осіб до гармонійного розвитку. Цьому сприяє не тільки інформаційна культура суспільства, і й культура кожної окремої особистості. Розвиток інформаційних технологій вимагає від людей і нового ставлення до інформації і знання, без якого неможливою є й особистісна адаптація і соціалізація. Ми стаємо свідками як в Україні відбуваються зміни в соціальній структурі, у стосунках між людьми, державою і ідеологією, проте й досі залишаються не розробленими критерії і норми суспільних відносин, не визначеними є орієнтири майбутнього устрою держави. Відродження духовності в Україні пов'язано з ціннісними орієнтаціями молоді, як гаранту суспільного розвитку і майбутнього країни.

В умовах кризи в політичному, соціальному, економічному, культурному житті молодь все більше відчуває невизначеність в майбутньому, плутається серед загальнолюдських цінностей, втрачає духовні і світоглядні орієнтири, на їх життєвий вибір великий вплив мають система освіти і виховання, проте і вона зазнає постійних змін, що погіршує ще більше ситуацію. Низький соціальний і економічний рівень життя в Україні, привів до високого рівня безробіття, до падіння загального рівня культури, моральних цінностей. Безробіття стає звичайним способом життя, а потяг до навчання – «не модним», що призведе до зростання злочинності і протиправних дій серед молоді. Революція Гідності, що відбулась в нашій країні продемонструвала необхідність кардинальних змін в країні і саме студентська молодь приймала найактивнішу участь в ній. Усвідомлення необхідності побудови правової, демократичної держави, розбудова громадянського суспільства, вирішення комплексу соціальних, політичних, економічних проблем допомогло усвідомити більшості населенню країни, що так жити більше не можливо і потрібно змінювати як устрій країни, так і будувати нову систему цінностей, як суспільну, так і індивідуальну, змінювати світогляд людей.

Період відродження України повинен супроводжуватись залученням молоді до перетворень у економічних, політичних, соціальних, духовних сферах суспільного життя. Від масштабності, відповідальності, глибини і строків реалізації проектів буде залежати успіх реформування українського суспільства в цілому. Впродовж усієї української історії духовні цінності відігравали важливу функцію регулятора міжособистісних взаємин і суспільних стосунків. Загальнолюдські духовні цінності поєднуються з

національними особливостями українського народу створили неповторний менталітет українця. В усі часи відбувалась нетерпимість до аморалізму, антисоціальної поведінки, а шанобливого ставлення заслуговувала доброзичливість, співчуття, благодійність, прагнення до допомоги іншим. Саме завдяки цьому українському народу вдалося зберегти ту неповторність, яка йому притаманна. Духовні цінності українського народу повинні спиратись на такі базові поняття як, патріотизм, почуття національної гідності, відповідальність за долю Батьківщини, визнання неповторності української нації, самобутності культури та мови, толерантне ставлення до культури і звичаїв інших народів, повага до інших релігій.

Останні події в Україні продемонстрували, що перетворення в економічній, політичній, соціальній і духовній сферах залежать від того наскільки активно є кожна окрема особистість і який напрямок розвитку буде обрано суспільством. Досвід інших суспільств показує, що єдиним вірним шляхом розвитку є гуманістичний шлях і саме його слід дотримуватися і реалізовувати. Отже, існує необхідність світоглядної трансформації суспільства, зміни в напрямку розвитку духовно-ціннісних засад гуманізованого суспільства, що гармонічно вписується в навколишній світ, це допоможе зберегти минулі надбання цивілізації, такі як, самобутню культуру, міжособистісні стосунки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Губерський Л. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти / Л. Губерський, В. Андрущенко – К.: МП Леся, 2008. – 516с.
2. Скалацький В.М. Теоретико-методологічні аспекти дослідження інформаційного суспільства // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2003, № 56 – С. 44.
3. Головаха Е. Трансформирующееся общество. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 143с.
4. Штомпка П. Социология социальных изменений: пер. с англ. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416с.
5. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность [Электронный ресурс] // Thesis, 1994. – №5. – http://igiti.hse.ru/data/417/313/1234/5_2_1Gidd.pdf/ - 14.04.2011. с.143
6. Режим доступу
http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_49/Gileya49/F15_doc.pdf
7. Иноземцев В.Л. Постиндустриальное общество как теоретическая конструкция / В.Л.Иноземцев // Социально-экономические проблемы информационного общества / под ред. док. эконом.наук, проф. Л.Г.Мельника. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. – С.120-148
8. Грачев Г. Манипулирование личностью: организация, спосіб і технології інформаційно-психологічного впливу / Г.Грачев, І.Мельник. – М.: Ексмо, 2002. – 288с.
9. Скалацький В.М. Інформаційне суспільство: нові тенденції розвитку// Вісник Київського національного університету ім.Т.Шевченка. Філософія. Політологія. – 2004, №69. С.81-84
10. Марчук Е.К. Пять лет украинской трагедии / Е.К.Марчук; [пер. с укр.]. - К.:

Соціально-культурна трансформація сучасного українського соціуму

Христиан. - нар. союз, 1999. - 186 с.

11.Ситник П. Духовність як рушійна сила суспільного розвитку. // Державне управління в Україні: реалії та перспективи: Зб.наук.праць / За заг. ред. В.Лугового, В.Князева. – К.: НАДУ, 2005. – С.363-367.

12.Воронкова В.Г.Метафізичні виміри людського побуття (проблеми людини на зломі тисячоліть) – Запоріжжя, 1999.-174 с.

REFERENCES

1. Guberski L. *Philosophy as theory and methodology for the development of education* / L. Guberski, V. Andrushenko – K.: MP Les, 2008. – 516 p..

2. Skelaxin V. M. *Teoretiko-methodological aspects of the study of the information society* // *Bulletin of Kyiv national University named after Taras Shevchenko. Philosophy. Political science.* – 2003, No. 56 – P. 44.

3. Golovakha E. *Transforming society.* – K.: Institute of sociology of NAS of Ukraine, 1996. -143p.

4. Sztompka P. *Sociology of social changes: per. s angl.* – M.: Aspect Press, 1996. – 416p.

5. Giddens E. *Fate, risk and security [Electronic resource]* // *Thesis, 1994.* – No. 5. – http://igiti.hse.ru/data/417/313/1234/5_2_1Gidd.pdf/ - 14.04.2011. P. 143/

6. http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_49/Gileya49/F15_doc.pdf

7. Inozemtsev V. L. *Post-industrial society as a theoretical construct.* L. Inozemtsev // *Socio-economic problems of the information society / edited. ed Doc. economy. Sciences, prof. – Sumy: ETC "University book", 2005. – P. 120-148*

8. Grachev G. *Manipulation personality: organization, spooob and technologies of information and psychological influence* / G. Grachev, S. Miller. – M.: Ksmo, 2002. – 288p.

9. Skelaxin V. M. *the Information society: new trends of development* // *Bulletin of Kiev national University. T. Shevchenko. Philosophy. Political science.* – 2004, No. 69. P. 81-84.

10. Marchuk, K. E. *Five years of the Ukrainian tragedy* / E. K. Marchuk; [translation from Ukr.]. - K.: Christians. rod. Union, 1999. - 186 p.

11. Sytnik P. *Spirituality as the driving force of social development.* // *Public administration in Ukraine: realities and prospects: Sat. Sciences. works / For zag. edited by V. Lugovoi, V. Knyazeva.* – K.: NAGA, 2005. – P. 363-367.

12. Voronkova V. G. *Metaphysical dimension of human palotta (problems of man at the turn of the Millennium)* – Zaporozhye, 1999.-174 p.

ЦЕЛЯКОВА, Е.Н. - ассистент кафедры философии и политологии, Запорожская инженерная академия (Запорожье, Украина) Aljonka2008@kt.ru

СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО СОЦИУМА

В статье рассматриваются основные трансформационные процессы, которые происходят в Украине в связи с информатизацией и глобализацией общества. Анализируются изменения ценностных ориентаций общества в связи с социально-культурной трансформацией. Одной из характерных черт информационного общества является быстрый научный и технический прогресс, но с другой стороны, можно заметить дегуманизацию общественных отношений, отчуждения, изменения ценностных наставлений, потребительское отношение друг к другу, к обществу, к природе, к миру, это может быть свидетельством духовно-морального регресса общества. Личность должна осознавать, что существование в современном мире возможно только в рамках традиционных общечеловеческих ценностей, в первую очередь, таких как, любовь, добро, истина, красота, уважение к другим и т.д.

Ключевые слова: трансформация, трансформационные процессы, информационное общество, ценности, ценностные ориентации, глобализация, духовность общества

TSELYKOVA, HELENA - Assistant of the department philosophy and political science, Zaporozhye State Engineering Academy (Ukraine, Zaporozhye)
Aljonka2008@km.ru

SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATION OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

The article examines the main transformation processes taking place in Ukraine, due to globalization and informatization of society. Discloses changing value orientations of society due to social and cultural transformation. Substantiates the idea of the differences of value orientations of the young and older generation. Social processes in Ukraine are characterized by a crisis of value orientations and guidelines that causes uncertainty, instability as individuals and society, so this stage can be described as a transitional stage of socio-cultural formations.

These processes are enhanced, and the growth of information flows, expansion of smart borders that are specific to the world. The globalization of all spheres of life causes absorption of value-semantic content of spirituality that leads to inevitable changes both in axiological sphere and the spiritual. In the process of socio-cultural transformation that takes place in Ukrainian society relevant are changes in shaping the world view of reference points, is due both to economic and political developments in the country.

The transformation processes of the last decades have been associated with serious changes in the system of values. Society of transformation period puts the person in front of necessity of re-socialization when new conditions of society and define a new set of attitudes. Values in turn regulate human behavior, define human existence in social and cultural space. The person's ability to perceive values that translates by society is a guarantee of social stability and effective conflict resolution. The phenomenon of "mass pathology of identity", changing value orientations lead to a lack of coherence in the society, the growth of destructive processes. We are witnessing how in Ukraine changes occur in the social structure of society, in relationship between people, reign and ideology, but still are not developed the criteria and rules of social relations, are not defined orientations of the future structure of the state.

Transformation processes in Ukraine provide search of new approaches to the problem of the choice of methods and means of governance of spiritual development of the nation. However, it should be remembered that in the spiritual values of the nation laid the whole historical experience of the Ukrainian people, traditions, ceremonies, cultural heritage, ideological beliefs, and features of social relations, therefore the key to the effectiveness of state management by processes that taking place in the spiritual life of society, is, above all, scientific approach to determine the relationship and interaction of the state and, historically, spiritually and value orientations of its citizens.

Key words: transformation, transformation process, values, values orientation, information society, globalization, spiritual culture, spiritual society

Дата надходження рукопису 10.08. 2015 року

Рекомендовано до публікації 15.08.2015 року